
A MAGYAR POLITIKATUDOMÁNY HAGYOMÁNYAI

Szirtes Artúr (Bp., 1884–1927): ügyvéd, jogszociológus, jogi író, a XX. század első évtizedeinek közismert, a polgári radikálisokhoz közel álló személyisége volt. 1913-ban jelent meg *A szociális jog elmélete* című könyve, 1914-ben pedig a *Társadalmi szervezkedés* címmel publikált dolgozatot. 1916-ban közölte német nyelven *Der rechtswissenschaft eine Kulturmacht* című munkáját. 1918-ban jelentette meg *Jogalkotástani előadások* című kötetét. 1924-ben korának divatos témájáról, a szociáldarwinizmusról publikált, 1925-ben *A kollektív munkaszervezés* címmel írt monográfiát.

Mostani közlésünk a szerző 1917-ben megjelent, *A gazdaságpolitikai pártok fejlődése* című könyvéből való. A tízes évek végén Magyarországon két fontos kérdés foglalkoztatta elsősorban a hazai pártkutatókat. Az egyik: vajon hogyan lehetséges a pártpaletta „leegyszerűsítése” két nagy pártra (az akkori parlament sokpárti volt). A másik: milyen lehetőségek kínálkoznak az ún. közjogi pártrendszer „racionalizálására”, gazdasági-pragmatikus alapra helyezésére.

Szirtes Artúr írásában mindkét problémakör igen élesen és sok tekintetben máig hatóan exponálódik. A mai szakmai olvasó meglepődve olvashatja, hogy több mint 80 évvel ezelőtt milyen reformtervek és -elméletek fogalmazódtak meg a korszakban sokat bírált pártrendszer átalakítására.

SZIRTES ARTÚR

A pártok és a parlament átalakulása*

Azok a társadalmi elemek, gazdasági érdekrétegek, amelyek a politikai pártok helytelen alakulása folytán a *politikai csalódásnak* említett folyamatán ismételten kénytelenek voltak átmenni, lassacskán tudatra ébredtek. A régi pártkeretekkel szemben *új és új pártok* keletkeztek, amelyeknek programjain a „demokratikus”, a „polgári”, a „szociális” szólamok vonulnak végig, annak bizonyosságául és kifejezéséül, hogy az új pártok az eddigi pártok parlamenti működésében kellőleg figyelemre nem méltatott szélesebb népeségi rétegeket kívánják zászlaik alá toborozni, ezek érdekeiért kívánnak síkraszállani.

Az érdekek szerint való differenciálódásnak ez az elsődleges tünete azonban még mindig a *pártalakulások és programkészítések ama régi hibájával kapcsolatos*, amelyről az imént szoltunk. A pártok még mindig az egész ország egyetemével törek-szenek magukat azonosítani, még mindig minden polgári érdekréteget zászlajuk alatt akarnak látni, még mindig abba a hibába esnek, hogy a legheterogénebb érdekrétegeket azonos érdekűnek vélik beállíthatni. Ez a jelenség ismét csak ahhoz a következményhez vezet, hogy az egyetemleges érvényű jelszavakkal dolgozó pártok kereteiből kihullanak, e pártok parlamenti tevékenységében nem érvényesülhetnek azok az érdekrétegek, amelyek a párt zászlaja alá sorakozott, illetve a párt mögött álló gazdagabb, legjobban szervezett érdekrétegekkel szemben a versenyt nem állják.

Az így kiszorult, bár politikai érvényesülésre jogosan hivatott érdekrétegek újra csalódnak és politikai hovatarozandóságuk

* A közölt részlet a *Gazdaságpolitikai pártok fejlődése. Adatok a politikai pártok lélektanához* címet viselő könyv ötödik fejezetében olvasható, amelyet a Táltos Kiadó adott ki 1917-ben, Budapesten.

tekintetében zavarba jutnak. Helyzetüket, tisztánlátásukat megzavarja még az a körülmény is, hogy az új pártok említett (szociális és demokratikus) jelszavait a régi pártok is átveszik, programjaikat ez új színezettel némileg átfestik, és kijelentik, hogy tanultak, hogy az „idők szavának”, a „kor szellemének” engedni kell.

A régi pártok átformálódása, amely a versenyképesség megőrzésének eszköze, itt-ott a régi pártkeretek bomlásával és egy-egy új párt alakulásával jár, mint például hazánkban a régi és új függetlenségi párt esetében; legtöbbször azonban a régi pártkeretek épségben tartásával csupán az abszolút tekintélyű „vezér” egy-egy revíziós nyilatkozatával, új álláspontokat jelző megnyilatkozásaival.

A versenyképesség megőrzésének ez az eszköze természetesen a régi pártoknál a hatalom megőrzésének – bár sokszor csak tudat alatti – módszere. Ami Magyarországon annyit jelent, hogy a nagybirtok és a vele karöltve járó nagybankok állami főuralmuk megtartása céljából „demokratikus” és „szociális” színnel festik be politikai zászlajaikat, a különböző kispolgári rétegekre vonatkozó programpontjaikat újból aláhúzzák és kiszínezik és az általános „szociális” és „demokratikus” jelszavakat régi általános „közjogi” és „kulturális” jelszavaik mellé programjuk élére írják.

Az új, demokratikus és szociális – vagyis elsősorban az eddigi polgári pártok parlamenti működésében nem érvényesült polgári rétegekre tekintő – új pártalakulások azonban az érdekek szerint való differenciálódásnak mégis első csirái. Az új pártoknak ez az alakulása mégiscsak az agrár és a bankszerű nagytőkétől függetlenül szervezkedő egyéb széles polgári rétegek egyre növekvő társadalmi befolyásának és gazdasági súlyának eredménye, amely befolyás erőforrásait a homogén érdekek szerint való gazdasági szervezkedés, a kisemberek szolidáris, kollektív szervezeti fellépésének tényéből meríti.

Az új „vezérek” politikai csoportalakításának lehetőségei soha meg nem nyílhatnak, ha az eddigi politikai pártok működésében csatlakozott szélesebb társadalmi érdekrétegek a maguk külön gazdasági és egyéb társadalmi szervezeteikben nem tömörülnének és politikai érvényesülésüket gazdasági és társadalmi erejük egész súlyával nem követelnék.

Bizonyos, hogy az új pártok „vezérei” nemegyszer ama tiszteltreméltó férfiak sorából kerülnek ki, akik a homogén érdekek szerint való szervezkedésre buzdítva az érdekeltek körében már a pártalakulás lehetőségeinek bekövetkezte előtt is buzgón apostolkodtak – ez azonban csak az új pártok egyik biztató tünete, de semmi esetre sem keletkezésük és életképességük oka. E pártok életképessége abban rejlik, hogy az eddigi pártok működésében csaldott polgári rétegek szervezkedése ma már olyan erőteljes, hogy egy-egy ily új polgári pártnak is kellő erőt tud

adni az országos szervezkedésre. Bizonyos azonban az is, hogy egy-egy ilyen nagy tehetségű vezér szónoki képességének, okosságának és az időszerűséget erélyesen kihasználni tudó politikai ügyességének hatása és presztízsszerű varázsa éppúgy hosszú időre életben tartja a pártot akkor is, amidőn programjának nagy általánossága folytán eredetileg zászlaja alá sereglett egyes érdekrétegek már világosan láthatják, hogy érdekükben a parlamenti életben és az állami jogalkotásban nem történik semmi, mint ahogy a régi pártokat is rendszerint egy-egy vezér kiváló személyiségének ereje tartotta és tartja össze még akkor is, amidőn az eredetileg táborába sereglett érdekrétegek legtöbbje a politikai csalódáson már régen túl van.

A polgárság homogén érdekeltségei szerint való gazdasági és társadalmi szervezkedésének nyomása alatt keletkező ez új pártalakulások jótékony hatása két irányban kezelhető.

Mindenekelőtt úgy az *eddig pártok*, mint ennek folytán az *eddig parlamentek kénytelenek az eddigel érvényesült leghatalmasabb érdekeltségektől különböző társadalmi rétegek érdekeinek is valóban több figyelmet szentelni*. A parlamentek tárgyalásaiba a régi közjogi és személyes hobbik közé beszivárogtak a szélesebb polgári rétegek gazdasági és egyéb szociális problémái is¹ és annyira, amennyire a régi pártoknak politikailag a személyes formállogikai szócsatákban iskolázott képviselői között visszhangra lelhetnek, egy-egy novelláris módosítás formájában az állami jogfejlődésbe is besiklanak. Így keletkezett még a régi pártok parlamenti uralmának idején is bizonyos szociális mázzal bevont törvényhozási irányzat, amellyel a régi pártok mögött uralkodó gazdasági érdekeltségek igyekeznek állami főhatalmukat megtartani és magukat oly atyai színben feltüntetni, mintha az új, szervezkedő rétegek érdekeit kielégíteni hivatottak ők, illetve az ő pártjaik és az ő pártjaik állami szervezete lennének.

A hatalom megtartására irányuló ez az erőlködés kétségtelesen minden európai államban bizonyos kezdetleges *szociális törvényhozási irányzatot* eredményezett, jeléül egy új kor hajnalának, amelyben az állami hatalomnak tényleg a társadalom minden dolgozó érdekrétege egyaránt részese lesz. Így keletkezik például még a huszadik század első évtizedében az alkalmazottak és általában a szolgálati, helyesebben *munkaviszonyban levők érdekében* bizonyos atyáskodó törvényhozási irányzat, amely nem csupán a kötelező biztosítás és a szolgálati szerződés tartalma (munkaidő, munkabér, felmondás stb.) tekintetében kedvez a munkaviszonyban lévők legtöbb rétegének, de a független társadalmi, szakmák szerinti szervezkedés fokozatos nyomása folytán kénytelen-kelletlen lassanként foglalkozni kényszerül az egyéni szerződési jog rendszerét megsemmisítő *kollektív, korporatív, tarifális szerződési jog* törvényhozásilag szabályozandó módszerével is.² A régi pártok prog-

ramjaiba behatolnak a *középosztály* különböző új proletár rétegeinek szociális és gazdasági problémái is és a parlamentek működéseinek különösen a legutóbbi éveiben már szó esik az alkalmazotti viszonyban levőknek a szervezkedés szempontjából eddig a legnehezebb helyzetben volt rétegeiről, az *állami tisztviselők* anyagi helyzetéről is. A munkaerőnek különösen a *világháború* okozta rendkívüli megfogyatkozása az alkalmazotti és általában a szolgálati viszonyban lévők rétegei érdekeit érvényesülésük útján egyébként is nagy lendületben viszi előre. A munkaerő utáni kereslet oly nagy és a munkaerő oly kevés, hogy a munkáltató nagytőke életszükséglete, hogy alkalmazottak sorainak minél jobb legyen. Azt a „szociális” törvényhozási irányzatot tehát, amely a háború előtti időkben a régi parlamenti pártokban képviselést a parlamentekben szószólókat nem nyert rétegek – a munkások, az alkalmazottak, stb. – parlamenten kívüli, erőteljes gazdasági szervezkedéseknek köszönhetette létét, minden különösebb szervezkedési erőfeszítés nélkül viszi már előre a világháború szomorú ténye. A nagytőke régi pártjai kénytelenek mindaddig, amíg e hatások az emberanyag pótlása és a technika újabb vívmányai következtében nem enyhülnek, a munkások és az alkalmazottak érdekeit a lehető legteljesebb mértékben kielégíteni és azokon a réseken, amelyeket a szociális irányzat pártjaik régi működésén már a háború előtt vágott, úgy a „szocializmust”, mint a „feminizmust” a nagytőke hatalmának lehető megőrzése érdekében nagy lendületben átengedni.

A homogén gazdasági érdekeltségek szervezkedése folytán keletkező új pártalakulások jótékony hatása azonban abban az irányban is észlelhető, hogy az *új polgári pártokban*, ha programjaik készítése még mindig az általánosság jellegének régi hibájában szenved is, *mégis csak főleg egyes új polgári rétegek nyernek politikai elhelyezkedést.*

Vagyis az érdekrétegek szerint való *pártszerű differenciálódás* folyamata mégiscsak megkezdődik. A régi, immár atyáskodó pártok programjaik és álláspontjuk revíziója kapcsán a gazdaságilag szervezkedő új rétegek érdekeinek bármennyire utat és érvényesülési lehetőséget nyissanak is, az újonnan szervezkedett rétegek mégiscsak jobban bíznak az új polgári pártokban, mint a régiekben, amelyekben már sokszorosán csalódtak. Akár észreveszik, akár nem veszik észre az új pártokban a pártjelleg és a pártprogramok általánosságában, egyetemlegességében rejlő hibát, mégis csak főleg az új pártok támogatására fordítják szervezeti és anyagi erejüket. A politikailag még iskolázatlanok még azt remélik, hogy az új párt tényleg elhozza a minden érdekréteg érvényesülését magában foglaló világmegváltó kormányzati rendszert; a politikailag iskolázottak, a tudatosak pedig azt remélik, hogy e pártok valamelyikében, azok parlamenti működése kapcsán, a választások után *ők* fognak kizáró-

lag érvényesülni, úgy, amint az eddigi pártokban úgyszólván csak a nagybirtok és a nagybank érvényesült.

Az utóbbiak, a tudatosak, a politikailag iskolázottak e reménye valóban jogosult és teljesen indokolt. Az általános és egyetemleges érvényű programmal útnak induló pártok zászlaja alatt, a szociális és demokratikus jelszavak mellett is ugyanaz a *leplezett érdekharc* folyik, mint amely a régi pártok mögött zajlott le. Ismét és ismét ki kell derülnie, hogy *heterogén gazdasági érdekeltségek*, melyek gazdaságpolitikai törekvései, az állam gazdasági feladatairól vallott felfogásai, a szociális gazdasági fejlődés irányelveiről vallott nézetei egymással ellentétbe kerülhetnek, *egyzon politikai párt zászlaja alatt tartósan nem tömörülhetnek*, ha eredetileg, a párt zászlóbontásakor bizonyos általánosságokban találkoztak is. A pártnak pedig működése során is anyagi erőre van szüksége, hogy szervezetileg életben maradjon. Csakhamar választania kell a pártnak, hogy egy-egy aktuális gazdasági kérdésben ellentétes érdekű rétegek közül melyiknek álláspontját tegye a parlamentben magáévá. Természetes, hogy annak a rétegnek megfelelő politikát fog úzni, amely szervezeteinek és vezetőinek anyagi és erkölcsi erejével leghatékonyabban támogatja.

Bizonyos az is, hogy az új pártokban érvényesülő ezek az új polgári rétegek sem szeretik gazdasági szervezetük életét egy párt szekeréhez kötni. A kereskedők szervezetei, hogy az új városi rétegek egy jellegzetes példáját említsük, éppúgy azt remélik, hogy az új pártok minél többjét fogják uralmuk alatt tartani, mint ahogy a nagybirtok és az ezzel karöltve járó nagybank a régi pártoknak úgyszólván mindegyikét uralta.

A pártok száma azonban mind szűkebbre szorul és az új gazdaságpolitikailag szervezkedő rétegek nemigen gondolnak arra, hogy a régi pártokban érvényesüljenek, de meg a mindig nyíltabb gazdaságpolitikai szervezkedés egyébként is mind nyíltabb politikai állásfoglalást igényel, ha nem is egyetlen, de egy-két rokon törekvésű párt mellett.

Ilyenformán tehát hármasként vezet oda, hogy az új pártok mindinkább egy-egy érdekréteg gazdaságpolitikai pártjává legyenek. Az egyik ok az, hogy a homogén érdekek szerint való gazdaságpolitikai szervezkedés folytán a *politikai pártokban a különböző érdekrétegek gazdasági problémái nyomulnak*; a másik az a pártlélektani tanulság, hogy *egymással ütközésbe kerülhető lényeges gazdasági érdekek egyazon párt keretén belül kellő képviseletre nem lelhetnek*; a harmadik ok pedig az, hogy *a gazdaságilag szervezkedett rétegekben a politikai szervezkedés mind nyíltabbá lesz és így hovatovább minden szélesebb körű homogén gazdasági érdekréteg odakényszerül, hogy kizárólagossági igénnyel foglalja el egy-egy általános politikai párt kereteit* (példa: a Bund der Landwirte és a német konzervatívok), vagy pedig – ami a fejlődés kereteinek jobban megfe-

lel – a maga gazdaságpolitikai érdekeinek megfelelőleg önálló politikai párt formájában lépjen fel (példa: az Országos Kisgazdapárt hazánkban).

A pártok gazdaságpolitikai irányban történő átidomulása a homogén gazdasági érdekrétegek addigi érdek-képviselési szervezetére is sokszorososan visszahat. Nem csupán az eddigi pártok politikai működésében csalódott érdekrétegek szervezkednek erőteljesebben, hogy végre gazdasági érdekeiknek megfelelőleg érvényesülhessenek az állami jogalkotásban, hanem a politikai pártoknak e szervezkedés nyomása alatt végbemenő átalakulása láttán az eddigi politikai pártok működése kapcsán kényelmesen érvényesült gazdag, uralkodó gazdasági rétegek is kénytelenek a *nyílt gazdaságpolitikai szervezkedés új érdek-képviselési, szervezeti formáit* kiépíteni.

Tanulságos e tekintetben a *Gazdasági Egyesületek Országos Szövetségének* a legutóbbi időkben tanúsított magatartása, amellyel a „mezőgazdasági érdekképviselő” törvényes formáit követeli „éppúgy, mint ahogy a törvényhozás a kereskedelmi és iparkamarák megszervezése által a kereskedők és iparosok érdekképviselőt hívta életbe”. „A gazdatársadalom” – mondja például egy kommuniké – „azért tartja fontosnak a mezőgazdasági érdekképviselőt törvényhozási úton való szervezését, mert ha az országgyűlés majd az általános választójog alapján ül össze, a *gazdatársadalomnak nem lesz módjában úgy megvédelmezni érdekeit, mint ahogy azt eddig tehette*, és ezért tartja szükségesnek, hogy társadalmi úton létesítsenek a gazdasági társadalom érdekei képviselésére alkalmas intézményeket.”³

Íme, a nagybirtokosok – mert ezek majorizálnak még a magyarországi gazdasági egyesületekben – már világosan belátták, hogy a pártoknak gazdaságpolitikai irányban történő átalakulása, a különböző gazdasági érdekrétegeknek önálló gazdaságpolitikai szervezkedése a *parlament átalakulását* is maga után vonja; és fordítva is: a parlamentek átalakulása a társadalom gazdasági érdekrétegei szerint való tagozódásnak megfelelőleg a *különböző gazdasági érdekrétegek önálló gazdaságpolitikai szervezkedését* csak erősíti és továbbfejleszti. A régi, kényelmes érvényesülési mód tehát megszűnt, „a gazdatársadalomnak nem lesz módjában ezentúl úgy megvédelmezni érdekeit, mint ahogy azt eddig tehette”, nem lehet többé a politikai láthatatlanság „Tarnkappe”-jében az összes számottevő „polgári” pártok mögött és fölött uralkodni, kénytelen lesz ez az eddig politikailag privilegizált réteg is gazdaságpolitikai szervezetében nyíltan és a teljes nyilvánosság előtt kifejezést adni törekvéseinek, amelyeket a politikailag, parlamentáris úton, az állami jogalkotásban érvényesíteni akar.

Valóban, az utolsó években az *országos gazdaggyűlések*, az *Országos Magyar Gazdasági Egyesület*, a *Gazdaszövetség* és a rokonkörök megnyilatkozásai törvényhozás-politikai szempontból

nem egyszer sokkal fontosabbak voltak, mint a legizgalmasabb parlamenti botrányok, „érdekes” ülések és „szenzációs” államférfiúi megnyilatkozások. Aminthogy másrészt a bankszerű nagyipari és az ezzel szervesen összefüggő nagykereskedői köröknek a *Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara*, avagy az *Országos Iparegyesület* vagy az *Országos Magyar Kereskedelmi Egyesülés* égisze alatt történő megnyilatkozásai is egyre nagyobb törvényhozás-politikai jelentőséget nyernek.

Amíg tehát egyrészt az egyes homogén gazdasági érdekek az általános programmal épített pártkeretekbe mindjobban benyomulnak, addig *magukban a gazdasági érdekrétegek szervezeteiben is egyre nő a tanácskozás és a kollektív, szervezeti fellépés formáinak és lehetőségeinek jelentősége.*

Az a példa, amellyel a *munkások hatalmas gazdaságpolitikai szervezkedésükben minden társadalmi réteget megelőztek*, a politikai pártok nagy átalakulási folyamatával kapcsolatban az egyéb különböző polgári érdekrétegekre is átragad. Csakhogy a munkások a gazdasági és a politikai feladatokat kezdettől bölcsen megosztották a szakszervezetek és a párt között; aztán meg a bérmunkások kezdettől valóban homogén gazdaságpolitikai tábor. Ezzel szemben az *új gazdaságpolitikai szervezetek*, amint láttuk, egyrészt még vergődnek a helyes irányú gazdaságpolitikai szervezkedés útján, gazdasági és politikai feladataikat a pártok vajúdása és a maguk taktikázása folytán még a munkásokhoz hasonlóan kellően meg nem oszthatták, másrészt az egyes nagy gazdaságpolitikai szervezetek még nem mindenütt foglalnak magukban valóban homogén érdekeltségeket, hanem egyhelyütt még a legkülönbözőbb érdekű rétegeknek természetellenes módon közös érdekképviselői.

Így például Magyarországon még csak legújabbán kezd a *kisgazda érdekképviselője a nagybirtoktól* nyíltan különválni, miután mind általánosabbá vált az a felismerés, hogy a nagybirtok majorizált az eddigi szervezetekben, holott a kiscgazda és a nagybirtokos rendkívüli érdekellentétei és így újabbán a kis- és középbirtokosoknál természetszerűleg kifejlődött *szociális mezőgazdasági politika* folytán lehetetlen e rétegeket azonos gazdaságpolitikai szervezetben képviselni. A magyar kiscgazdák egyébként e különválás kapcsán az *Országos Kiscgazdapárt* formájában a gazdasági érdekeltség tiszta politikai szervezkedésének igaz útjára léptek, amely párt, ha a kiscgazdák önálló és erős gazdasági szervezeteivel kellő szerves kapcsolatot fog találni, hazánk szociális és gazdasági fejlődése irányában igen jelentős tényezővé válhat. Hasonlóképp közös érdek-képviselői konyhában főzték eddig nálunk a *kis- és nagyipar* dolgait is, holott a nagytőke antiszociális magatartása és a proletarizálódott kisüzemek mind erősebb *szociális ipargazdasági politikájának* fejlődése óta teljességgel nyilvánvaló, hogy a nagyiparosok és a kisebb üzemek tulajdonosainak érdekei sokkal ellentétesebbek,

mint például a kisebb üzem tulajdonosáé és a munkásé vagy a kisebb iparosé és a kisebb gazdáé. Ennek a felismerésnek tulajdonítható-e, vagy a különböző bankok és trösztyszerű nagyipari vállalatok harcának, tény az, hogy mintegy egy évtizeddel a világháború előtt az ily általános keretű, immár világosan láthatólag heterogén érdekelemeket összefoglaló *Országos Ipartestülettől* függetlenül megalkották egyes nagyiparosok a *Gyáriparosok Országos Szövetségét*, amely érdekképviselőlet valóban hivatva lehetne arra, hogy a nagyipar őszinte érdekepolitikájának ne csak gazdasági, de politikai kifejezője, illetve a megfelelő politikai szervezet megteremtője is legyen. A múlt század első felének még differenciálatlan magyar ipari életében keletkezett *Országos Iparegyesület* azonban továbbra is magmaradt az immár kiáltóan heterogén érdekeltségek összefoglalásának álláspontján, a kis- és középipar érdekeit még mindig a nagybankok által finanszírozott nagyipari érdekeltségek majorizálták, ami aztán a kis- és középipart is önálló, független gazdaságpolitikai szervezkedésre ösztönözte. Így keletkezett még a világháború előtt a kisebb ipari üzemek szociális érdekepolitikájának fejlesztése céljából az Ipartestületek Országos Szövetségétől is függetlenül⁴ a *Magyar Iparosok Országos Szervezete*, amely működésében a fő súlyt a magyar kis- és középipari üzemek tulajdonosainak és ezek szabad szervezeteinek független gazdaságpolitikai érvényesülésére helyezi, tanító és propagandisztikus tevékenységében a szociális ipargazdasági politika terjesztésére törekszik.⁵ Tanításainak és a háború tanulságainak hatása alatt az egyes szakmák keretében több biztató szervezkedési tünet is azt látszik mutatni, hogy előbb-utóbb a magyar kis- és középiparosság is meg fogja lelteni az *Országos Kisgazdapárthoz* hasonlóan egy független szociális ipargazdasági párt szervezeti kereteit.

Ha mindezekhez a hazai tünetekhez hozzávesszük az *Omke* keretében tömörülő, bár önálló pártszínezetet nem nyert kereskedői blokk politikai szervezkedésének, továbbá a magyarországi *tisztviselők és alkalmazottak* gazdasági és politikai szervezkedésének számos új, biztató jelenségét⁶ és – last but not least – a magyarországi szakszervezeti tanács és a Magyarországi Szociáldemokrata Pártnak immár évtizedek óta folyó tudatos önálló gazdaságpolitikai (gazdasági és politikai) tevékenységét, úgy már a hazai szervezkedési tünetekből is megállapítható az a fejlődési törvény, hogy e szervezkedéssel hovatovább a pártoknak kapcsolatos gazdaságpolitikai átalakulása, ezzel viszont a parlamentarizmusnak, a parlamenti jogalkotás szerkezetének és erőviszonyainak is megfelelő átalakulása jár.

A *parlamentnek* természetes *átalakulási folyamata* e fejlődésben az, hogy a rengeteg törvényhozási, jogalkotási feladat, amely eddig angol mintára épített parlamentekben úgyszólván kizárólag a képviselőház, Németországban pedig a különböző

Land-tagok, de főleg a Bundesrat feladata volt, a társadalom különböző homogén érdekeltségeinek gazdaságpolitikai szervezkedése folytán a *szakparlamenteknek, speciálparlamenteknek* nevezhető új típusú gazdaságpolitikai szervezetekbe *decentralizálódik*.⁷ A törvényhozás és általában a jogalkotás munkájának egészséges megoszlása kezd kialakulni, a jogalkotási szakfeladatok kezdeményezése, előkészítése és megoldása természetes helyére, a közvetlenül érdekelt társadalmi érdekkörzet gazdaságpolitikai szervezetébe kerül.

Az a politikai meglátás, amelynek az irodalomban legelőször talán *Georg Jellinek* adott kifejezést⁸, hogy tudniillik az egyes társadalmi érdekcsoportok a maguk speciálparlamentjeikben döntsenek az őket közvetlenül érdeklő kérdésekben, míg az összparlamenteknek csupán bizonyos általános kérdésekben adassék meg a döntés joga, kezd a gazdaságpolitikai szervezkedés kapcsán valóra válni.

A törekvés egyelőre az, hogy e fejlődés az eddigi rendszer lehető épségben tartása mellett irányítottassék, az eddigi pártok hatalma és ezzel az eddigi politikai államszerkezet fenntartassék és ebben a rendszerben nyújtassék a szakkérdéseknek kellő megvitatási lehetőség, a szakköröknek kellő megvitatási jog. A németek szeretnek arra hivatkozni, hogy az ő állami jogalkotási szerkezetük már rég ismeri a „*Reichsausschüsse*” rendszerét, amelyek a Reichstag képviselőiből alakított szakbizottságok és amelyekben sokkal szakszerűbben oszlanak meg az egyes szaktörvényhozási kérdések, mint például a francia kamara vagy a mi képviselőházunk különböző bizottságaiban. Nálunk és Ausztriában pedig a minisztériumokban divatos *ankétok* rendszerét szeretik fejleszteni, abban a jóhiszemű feltevésben, hogy ezzel a gazdaságpolitikai szervezkedésnek megfelelő társadalmi jogalkotás, helyesebben társadalmi úton való jogalkotás elkerülhetetlen irányzatának már eleget tettek.⁹ Nem szorul bővebb indoklásra, hogy a parlamentek és a kormányok eddigi hatalmi rendszerét féltve őrző eme különböző jóindulatú miniszteriális és bizottsági módszerek rendszerint csak paródiái a gazdaságpolitikai szervezkedésnek megfelelő *társadalmi jogalkotás* új, szakszerűen és az érdekrétegek szervezkedése szerint fejlődő rendszerének, amely nem az államtól kéri a társadalom összeállítását, hanem a szakszerű társadalmi differenciáció útján teremti meg a maga integrált államát.

Nagyon helyes nyomon jár *Klein Ferenc*, volt osztrák igazságügy-miniszter, amidőn az osztrák képviselőház törvényhozási terméketlenségének példáján indulva, a parlamenti törvényhozás rendszerének radikálisabb átalakítását, oly tovafejlesztését javasolja, amely az eddigi bizottsági rendszerből a szakparlamentarizmus fejlődő rendszerébe vezet át.¹⁰ Szerinte az egyes törvényjavaslatok első, általános olvasás után, az országgyűlés mindkét házán *kívül álló* szakbizottsághoz lennének utasítan-

dók, amely a javaslatot részletes és alapos tárgyalás alá veszi és azután bizonyos határozott formában való elintézését indítványoz. Ebbe az előkészítő bizottságba (*Reichsrätlicher Ausschuss für Gesetzgebungssachen*) az országgyűlés mindkét háza bizonyos számú tagokat küldene ki, akik mellé állandó tagokul szavazati és határozati joggal, minden foglalkozási és érdekkörből kellene szakavatott személyeket meghívni. E személyek – férfiak és nők – nagyobbára az illető szakszövetségekből és szervezetekből lennének meghívandók és a bizottság kétharmadát tehetnék. A bizottság összetétele egy-egy parlamenti ülészsakra lenne érvényes és határozatai mindkét ház elé terjesztendők, amely azokat általános vita után egészben elfogadja vagy elveti. Újból való részletes tárgyalás ki lenne zárva. A bizottság hatáskörébe tartoznának a birodalmi törvényhozás hatáskörébe tartozó oly szakterületek, mint minő a hitel-, bank- és ipari törvényhozás kérdései, a mérték- és súlyügy, szabadalmi, védjegy- és szerzői jog, közegészségügyi, szociálpolitikai, büntető igazságszolgáltatási, rendőri büntetőjogi, magánjogi, kereskedelmi, váltó-, tenger- és bányajogi kérdések – míg általános államjogi kérdések, amelyekhez számítandók az egyesületi, egyesülési és sajtójog, továbbá az általános állampolgári jogokat, a Reichsgerichtet, a bírói, a kormányzási és végrehajtói hatalmat tárgyaló törvényhozás is a parlament kizárólagos jogkörében maradnának. Ezzel, mondja *Klein*, a szaktörvényhozási kérdések elintézésének súlypontja a társadalom kisebb szakközreteibe helyzetnék, „a parlamentben több tere marad a politikának”, míg a mindennapi élet, a gazdasági és társadalmi politika törvényhozási kérdései a „politika” nyomasztó légköréből kiszabadulnának és a politikai pártharcok és pártdiplomácia túlkapásaitól megszabadíthatnának. *Klein* eme egész javaslata ügyes kézzel és okos meggondolással a parlamentarizmus eddigi rendszeréből a gazdaságpolitikai szervezkedésnek megfelelő szakparlamentarizmus rendszerébe kíván átvezetni. Ha megoldása még nagyon is magán viseli az aranyhidat verők mindenkivel kielégíteni akaró jóindulatának számos fogyatékoságát, mégis egy jelentős lépéssel több az eddigi parlamenti bizottsági és miniszteriális ankétszerű megoldási kísérleteknél. A törvényhozás súlypontját már az eddigi áldatlan pártpolitikai harcok színteréről, a természetlen eddigi parlamentből a társadalom szervezett szakkörei szerint összeállított, kétharmad részben társadalmi testületre helyezi át. A parlamenttel és a parlamenti tagokkal való szerves összefüggés, különös tekintettel a parlament általános kezdeményezési és végső döntési jogára, természetesen még mindig erősen magán viseli az állami, tehát a régi értelemben vett pártpolitikai gyámkodás jellegét, és az egész reform inkább csak azon a bajon segítene, hogy a jogi és a gazdasági élet valamivel közelebb kerülnének egymáshoz a törvényhozás technikájának meggyorsítása és a javaslatoknak

az ankétszerű és az eddigi bizottsági tárgyalásoknál szakszerűbb, alaposabb megvitatása révén.

Jellinek említett helyes meglátásához még közelebb jár *Lederer* Emil, aki az érdekképviseletek és a politikai pártok összefüggésének tanulmányozása kapcsán¹¹ arra az eredményre jut, hogy a társadalmi érdekcsoportok törvényhozási hatalma magában a parlamentben összpontosuljon és az egyes csoportokat különösen érdeklő kérdésekben a végső döntés (vétó) joga az illető csoportot illesse meg.¹² Ebben az álláspontban az a lényeges, hogy a gazdaságpolitikai szervezkedés elkerülhetetlen folyamányának ismeri fel a parlamenteknek a társadalom gazdasági érdekcsoportjai szerint való radikális átalakulását.

Szabadjon e reformjavaslatok sorában végül azt a javaslatot is megemlítenünk, amelyet e sorok írója „Die Rechtswissenschaft eine Kulturmacht” című munkájában még *Klein* karácsonyi cikkének megjelenése előtt, 1916 tavaszán bocsátott nyilvánosságra. (...) Ez az –egyébként még szintén hipotetikus –javaslat teljesen az alulról felfelé törő gazdaságpolitikai szervezkedés alkotmány szervezeti következményének látja az új parlamentarizmus kialakulását.

A fejlődés bizonyára sem az egyik, sem a másik javaslatához nem fog mereven alkalmazkodni, bármily hasznosak legyenek is a fejlődés irányát helyesen érző javaslatok a helyes irányú fejlődés siettetésére. Jóslatokba bocsátkozni a parlamentarizmus jövőképe tekintetében ma még korai lenne. Néhány mozzanat azonban a már ma is pontosan észlelhető fejlődés irányvonalalaiból kétségtelenül megállapítható:

A társadalom széles körű homogén érdekeltségeinek erőteljes gazdasági és ezzel párhuzamos politikai szervezkedése a parlamentek eddigi szerkezetének és összetételének kettős elváltozását idézi elő. *A parlamenti jogalkotási hatáskör decentralizálódik*, a jogalkotás számos ága a különböző foglalkozási rétegek szerint, szakmánként a társadalom nagy gazdasági szervezeteiben oszlik meg, úgy hogy számos szakkérdés magukban a gazdaságpolitikai szervezetek szakparlamentjeiben fog érdemi elintéztést nyerhetni, a régi parlamentből megmaradt „általános” parlament egyszerű tudomásulvételi jogával. A régi értelemben vett *általános parlamentek összetételének* e decentralizálódás folytán természetesen szintén meg kell változnia. A társadalom dolgos polgárai különböző érdekrétegeinek megfelelő képviselőküldés lehetőségeinek olyképp kell intézményesen biztosítaniuk, hogy a parlament összetétele többé ne az eddigi, csírájukban beteg pártok választási harcai, hanem a *társadalom természetes gazdaságpolitikai szervezkedésének eredménye legyen*. Mert kétségtelen, hogy ama törvényhozási – akár gazdasági, akár kulturális – kérdések, amelyek minden társadalmi réteg szempontjából többé-kevésbé általános érdekűek, továbbra is az egész népesség minden érdekrétegének kiküldöt-

teiből alakult országos összparlamentben fognak elintézését nyerhetni. A gazdaságpolitikai rétegeknek megfelelő szakparlamentek e kérdések tekintetében csak előkészítő jogkört nyerhetnek, a végleges törvényi elintézés azonban csupán egy általános tanácskozó- és szabályalkotó országos testület jogköre lehet. E testületben azonban a gazdaságpolitikai érdekrétegeknek kellő képviselőket kell nyerniük.

Hogy ezt a fejlődést a választójog általánosítása is erőteljesen siettetni, arra *Prohászka Ottokár* is igen élesen mutatott rá.¹³ E reformmal azonban teljes energiával kell haladnia a politikai pártok megfelelő átalakulásának, mert e nélkül a parlamentarizmus igazi társadalmasítása be nem következhet.

A gazdaságpolitikai szervezkedés az ő kettős – gazdasági és politikai – szervezetével a kontinentális gazdasági államok új parlamentarizmusának távlatait nyújtják, amelyekben a *kormányzásnak* is meg kell találnia az eme fejlődésnek megfelelő új formákat. E fejlődés láttán nem lehet többé az angol kétpártrendszeren nyugvó parlamenti kormányzatot a kontinentális fejlődésre is mindenáron ráerőszakolni akarnunk.

JEGYZETEK

- ¹ Ennek az átalakulási folyamatnak tanulságos iskolapéldája a németországi *konzervatív párt* fokozatos átvedlése 1876 óta: az ország fokozatos nagyipari és párhuzamos szocialisztikus fejlődésének hatása alatt a gazdasági és szociális kérdések előtérbe nyomulása, majd 1903 után a határozott agrárirányzat a *Bund der Landwirte* erőteljes nyomása alatt úgy, hogy a párt nyíltan az agráriusok pártja lett. Vö. *Stilch: Die politischen Parteien Deutschlands* (Leipzig, Klinghart. 1908) 234–242.
- ² Vö. a kérdés irodalmát 1912-ig a szerző *A kollektív munkaszerződés* (1912) című dolgozatában, az egész problémakört pedig *Sinzheimer* vonatkozó nagyszabású műveiben „*Der korporative Arbeitsnormenvertrag*” (1908) és „*Ein Arbeitsarbitragegesetz*” (1916).
- ³ *Magyarország* 1917. május 19-i szám. – A földművelésügyi miniszter 1917 július havában a *Gazdaszövetség* küldöttségének megígérte a kamarák felállítását és minden jel arra vall, hogy az ígéret testet is fog ölteni. (Vö. *Földbérlet Lapja*, 1917. aug. 1.)
- ⁴ Vö. az ipartestületekről a rendi tagozódással kapcsolatban a hetedik fejezetben mondottakat.
- ⁵ Vö. A Magyar Iparosok Országos Szervezete eddig megjelent két első füzetét: *A magyar ipari középosztály gazdaságpolitikai zászlóbontása* (1914) és *Termelő egyszisztenciák szervezése* (1917). Eggenberger (Rényi) bizománya. – A szervezet eddig több előadásciklust rendezett, és vidéken és a fővárosban állandó agitációt folytat.
- ⁶ Csak a legújabbban alakult például a radikális tisztviselők egyletközi politikai blokkja.
- ⁷ Vö. szerzőtől: *Die Rechtswissenschaft eine Kulturmacht. Zur Frage der gesellschaftlichen Vorbereitung der Gesetze.* (Hannover, Helwig, 1916. V. fejelet. *Verfassungsrechtliche Organisationsentwicklung. Wirtschaftspolitische Parteien. Spezialparlamente.*)

- ⁸ G. Jellinek: *Verfassungsänderung und Verfassungswandlung* (1906).
- ⁹ Idézett német munkájának II. és III. fejezeteiben szerző bőven foglalkozott a *miniszteriális jogalkotás* és főleg az *ankétok* rendszerének fogyatékságai-
val. – Az 1917. év elején keletkezett *Társadalmi Jogalkotás Országos Szövet-
sége* az autonóm, alulról felfelé, a társadalomból az állam felé haladó jogal-
kotás módszerének propagálására alakult.
- ¹⁰ Franz Klein: *Parlamentarische Gesetzgebung*. Neue Freie Presse. 1917. ápri-
lis 8.
- ¹¹ Vö. például E. Lederer: *Die Interessenorganisationen und die politischen
Parteien*. (Archiv für Sozialwissensch. u. Sozialpol. Bd. XXXIV. H. 1.)
- ¹² Lederer Emil: *Husadik Század* 1913. júniusi szám.
- ¹³ *Az Est* 1917. július 4-i számában.

